अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षकारले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

[२०२३] ३एससीआर६३९

अवतार सिंह र अन्य

विरुद्ध

पंजाब राज्य

(क्रिमिनल अपील नं. १७११ / २०११)

२३ मार्च, २०२३

[अभय एस. ओका र राजेश बिन्दल, जज.]

आवश्यक वस्तु अधिनियम, १९५५: दफा ७ – सजाय – अपीलकर्ताहरूसँग अनधिकृत गयाँस सिलिण्डरहरू – तल्लो अदालतहरूद्वारा दफा ७ अन्तर्गत दोषी र सजाय – अपीलकर्ताहरूको बहस कि गयाँस सिलिण्डरहरू प्रहरीका सहायक निरीक्षकले नियन्त्रण गरेका थिए, जसलाई त्यस्तो गर्ने अधिकार थिएन – अपीलमा, निर्णय: जहाँ कुनै विशेष तरिकाले केही गर्ने अधिकार दिइएको छ, त्यो विशेष तरिकाले नै गरिनुपर्छ वा बिल्कुलै गरिनु हुँदैन – अन्य तरिकाहरू आवश्यक रूपमा निषेधित छन् – आदेशअनुसार कारबाही गर्ने अधिकार र शक्ति सहायक निरीक्षकसँग नभएकाले उसले शुरू गरेको कारबाही पूर्ण रूपमा अनधिकृत थियो र त्यसलाई खारेज गरिनुपर्छ – यसरी, तल्लो अदालतहरूबाट जारी गरिएको आदेश बदर गरिएको छ – द्रावित पेट्रोलियम गयाँस (आपूर्ति र वितरणको नियमन) आदेश, १९८८ – खण्ड ७।

धरणी सुगर्स एण्ड केमिकल्स लिमिटेड बनाम भारत सङ्घ र अन्य (२०१९) ५ एससीसी ४८०: [२०१९] ६ एससीआर ३०७ – सन्दर्भित।

केस लाउ रेफरेन्स
[२०१९] ६ एससीआर ३०७ सन्दर्भित अनुच्छेद १५

क्रिमिनल अपिलेट क्षेत्राधिकार: क्रिमिनल अपील नं. १७११ / २०११।

पंजाब र हरियाणा उच्च अदालत, चण्डीगढको सिआरएलए नं. ५६२-एसबी / १९९७ मा मिति १५.०१.२०१० को फैसला र आदेशबाट।

श्रीमती शालु शर्मा, विशाल अरुण मिश्रा, यूएम त्रिपाठी, श्रीमती हर्षिता निगम, सौरभ शर्मा, किशोरीलाल प्यारेलाल गुप्ता, उज्ज्वल भारद्वाज, हितेश शाही, यशश्वी शर्मा, खुशहाल अग्रवाल, आयुष पवार, एडव्ह. अपीलकर्ताहरूको लागि। करण शर्मा, ऋषभ शर्मा, मोहित सिवाच, रोहित कलियार, एडव्ह. प्रत्यर्थीको लागि।

अदालतको फैसला दिइएको थियो
राजेश बिन्दल, जे. द्वारा

१. पंजाब र हरियाणा उच्च अदालतको क्रिमिनल अपील नं. ५६२-एसबी / १९९७ को मिति १५ जनवरी, २०१० को फैसला यस अपीलमा चुनौती

दिइएको छ।

१. अपीलकर्ताहरू आवश्यक वस्तु अधिनियम, १९५५ (यसपछि 'अधिनियम' भनिनेछ) को दफा ७ अन्तर्गत दोषी ठहरिएकोमा असन्तुष्ट छन्।

२. फौजदारी अदालतले ८ जुलाई, १९९७ को फैसला र आदेशद्वारा अपीलकर्ताहरूलाई दोषी ठहर गरेको थियो र प्रत्येकलाई रु. ५००/- जरिबानासहित छ महिनाको कैद सजाय दिएको थियो।

३. कागजातमा उपलब्ध तथ्यहरू यस्ता छन् कि २६.०२.१९९५ मा प्रहरीका सहायक निरीक्षक अन्य प्रहरी अधिकारीहरूसँगै फागवाडाको बस स्टपमा उपस्थित थिए। उनीहरूले गोप्य सूचना पाए कि अपीलकर्ताहरू कालोबजारमा गयाँस सिलिण्डरहरू बेच्दै थिए। उनीहरूले तोकिएको रु. १०२/- को सट्टा रु. २५०/- लिइरहेका थिए। उनीहरूको एचआर-०५ए-४९१८ नम्बरको ट्रक चावला अटो वर्कशपको अगाडि परक्ड गरिएको थियो। सूचना विश्वसनीय देखिएपछि प्रहरीले मुद्दा दर्ता गरे र प्रहरी अधिकारीहरू त्यहाँ गए र आरोपितहरूलाई पक्राउ गरे। उनीहरूलाई नियन्त्रणमा लिइयो।

४. फौजदारी अदालतमा पेश गरिएको प्रमाणमा, कुनै पनि स्वतन्त्र साक्षी वा कालोबजारमा सिलिण्डर किन्ने भनिएका क्रेताहरूले अभियोजनको मुद्दालाई समर्थन गरेनन्। केवल दुई सरकारी साक्षीहरूले मात्र अभियोजनको पक्षमा बकपत्र गरे।

५. जुन एकमात्र आरोप प्रमाणित हुन सक्यो त्यो थियो गयाँस सिलिण्डरहरूको अनधिकृत कब्जा, जसको आधारमा फौजदारी अदालतले अपीलकर्ताहरूलाई दोषी ठहर गरी कैद सजाय सुनायो।

६. फौजदारी अदालतको यो आदेश उच्च अदालतले अपीलमा समर्थन गर्यो।

७. अपीलकर्ताहरूका विद्वान् वकिलले उठाएको एकमात्र बहस के छ भने द्रावित पेट्रोलियम गयाँस (आपूर्ति र वितरणको नियमन) आदेश, १९८८ मिति ०८.०३.१९८८ (यसपछि 'आदेश' भनिनेछ) को खण्ड ७ अन्तर्गतको अधिकारको प्रयोग गरेर मात्र प्रवेश र बरामदी गर्न सकिन्छ।

८. आदेशको खण्ड ७ ले केही व्यक्तिहरूलाई कुनै पनि जहाज वा सवारी साधनलाई रोक्न र खोज्न अधिकार दिएको छ, जुन अधिकारीलाई यो विश्वास छ कि त्यसलाई आदेशको उल्लङ्घन गर्न प्रयोग गरिएको छ वा गरिँदैछ वा गरिने छ।

९. आदेशको खण्ड ३ ले गयाँस सिलिण्डरहरूको अनधिकृत कब्जालाई निषेध गरेको छ। बहस यही छ कि खण्ड ७ अनुसार खाद्य र नागरिक आपूर्ति विभागको निरीक्षक वा त्यसभन्दा माथिको रैंकको अधिकारी, जसलाई सरकारले अधिकार दिएको छ र केन्द्र सरकारले सूचित गरेको छ वा कुनै तेल कम्पनीको सेल्स अफिसरभन्दा तल्लो रैंकको अधिकारी होइन वा केन्द्र वा राज्य सरकारले

अधिकृत गरेको व्यक्तिले मात्र आदेशको पालना भए नभएको सुनिश्चित गर्न र आदेश वा त्यसअन्तर्गतको आदेशको पालना भएको छ भन्ने कुरामा आफूलाई विश्वस्त पार्न यस्तो अभ्यास/बरामदी गर्न सक्छ।

१०. हाललाई मुद्दामा, कारबाही प्रहरीका सहायक निरीक्षकद्वारा गरिएको छ, जसलाई सरकारी आदेशअनुसार अधिकार छैन। यसैले, अभियोजनपक्षको सम्पूर्ण मुद्दा नै खस्कन्छ। न त फौजदारी अदालतले न त उच्च अदालतले यस बहसको विचार गरेको छ।

११. अर्कातर्फ, राज्यका विद्वान् वकिलले बहस गरे कि अपीलकर्ताहरूसँग गयाँस सिलिण्डरहरूको अनधिकृत कब्जा रहेको पाइएको छ। उनीहरूलाई सही तरिकाले दोषी ठहराइएको छ। केवल कुनै प्रकृया सम्बन्धी त्रुटिका लागि उनीहरूलाई छुट दिनु हुँदैन। त्यस समय, गयाँस सिलिण्डरहरूको ठूलो अभाव थियो र कालोबजारी र अनधिकृत कब्जालाई नियन्त्रण गर्न आदेश जारी गरिएको थियो।

१२. पक्षहरूका विद्वान् वकिलहरूलाई सुनिसकेपछि र सम्बन्धित कागजातहरू हेरिसकेपछि।

१३. माथि उल्लिखित मुद्दाको तथ्यहरू विवादित छैनन्। उठाइएको एकमात्र बहस त्यही व्यक्तिको अधिकारको बारेमा हो, जसले सिलिण्डरहरू बरामद गरेको थियो र जसको आधारमा अपीलकर्ताहरूलाई अभियोजन गरिएको थियो। तलउद्धृत खण्ड ७ ले अधिकारप्राप्त अधिकारीहरूको व्यवस्था गरेको छ:

"७. प्रवेश, खोज र बरामदी गर्ने अधिकार: –
(१) खाद्य र नागरिक आपूर्ति विभागको निरीक्षक वा त्यसभन्दा माथिको रैंकको सरकारी अधिकारी, जसलाई सरकारले अधिकार दिएको छ र केन्द्र सरकारले सूचित गरेको छ वा कुनै तेल कम्पनीको सेल्स अफिसरभन्दा तल्लो रैंकको कुनै पनि अधिकारी वा केन्द्र वा राज्य सरकारले अधिकृत गरेको व्यक्ति र केन्द्र सरकारले सूचित गरेको छ, यस आदेशको प्रावधानको पालना गर्न र यो आदेश वा यसअन्तर्गतको कुनै आदेशको पालना भएको छ भन्ने कुरामा आफूलाई विश्वस्त पार्न:

(क) कुनै पनि जहाज वा सवारी साधनलाई रोक्न र खोज्न सक्छ, जुन अधिकारीलाई यो विश्वास छ कि त्यसलाई यस आदेशको उल्लङ्घन गर्न प्रयोग गरिएको छ वा गरिँदैछ वा गरिने छ;

(ख) कुनै पनि स्थानमा प्रवेश गर्न वा खोजी गर्न सक्छ, जुन सहायता आवश्यक पर्छ;

(ग) जब उसलाई यो शंका लागेको छ कि यस आदेशको कुनै पनि प्रावधानको उल्लंघन गरिएको छ वा गरिँदैछ वा गरिने छ, सिलिण्डरमा रहेको द्रावित पेट्रोलियम गयाँसको पूरा मात्रा, सिलिण्डर भाल्भहरू र प्रेशर रेगुलेटरहरू, साथै त्यस्तो माल ढुवानी गर्न प्रयोग गरिएका सवारी साधन, जहाज वा अन्य ढुवानी साधनहरू बरामद गर्न र हटाउन सक्छ, र त्यसपछि आवश्यक वस्तु अधिनियम, १९५५ (१९५५ को १०) को दफा अन्तर्गत अधिकारक्षेत्र भएको कलेक्टरसमक्ष सिलिण्डरमा रहेको द्रावित पेट्रोलियम गयाँसको माल, सिलिण्डरहरू, गयाँस सिलिण्डर भाल्भहरू, प्रेशर रेगुलेटरहरू, सवारी साधनहरू, जहाजहरू वा यसरी बरामद गरिएका अन्य ढुवानी साधनहरूको उत्पादन सुनिश्चित गर्न वा त्यसको लागि अनुमति दिन सक्छ, र त्यस्तो उत्पादन हुँदासम्म उनीहरूको सुरक्षित हिरासत राख्न सक्छ।"

१४. यहाँ कहीँ पनि प्रहरीका सहायक निरीक्षकले कारबाही गर्न सक्छन् भनेर उल्लेख गरिएको छैन। निश्चय नै, उल्लिखित खण्डले उल्लेखित अधिकारीहरूका अतिरिक्त केन्द्र वा राज्य सरकारले अधिकृत गरेका व्यक्तिहरूले पनि आदेशअनुसार कारबाही गर्न सक्छन् भनेको छ। तर, प्रहरीका सहायक निरीक्षकलाई उल्लिखित आदेशअनुसार कारबाही गर्न अधिकृत गरिएको कुनै पनि कागजात दर्ता गरिएको छैन।

१५. यो स्थापित कानून हो कि जहाँ कुनै विशेष तरिकाले केही गर्ने अधिकार दिइएको छ, त्यो विशेष तरिकाले नै गरिनुपर्छ वा बिल्कुलै गरिनु हुँदैन। अन्य तरिकाहरू आवश्यक रूपमा निषेधित छन्। धरणी सुगर्स एण्ड केमिकल्स लिमिटेड बनाम भारत सङ्घ र अन्य मुद्दा (२०१९) ५ एससीसी ४८० मा उल्लेख गर्न सकिन्छ।

१६. आदेशअनुसार कारबाही गर्ने अधिकार र शक्ति सहायक निरीक्षकसँग नभएकाले उसले शुरू गरेको कारबाही पूर्ण रूपमा अनधिकृत हुनेछ र त्यसलाई खारेज गरिनुपर्छ।

१७. माथि उल्लिखित कारणहरूले, यो अपील स्वीकृत गरिएको छ। पंजाब र हरियाणा उच्च अदालतको क्रिमिनल अपील नं. ५६२-एसबी / १९९७ को मिति १५ जनवरी, २०१० को फैसला र फौजदारी अदालतको ०८.०७.१९९७ को आदेश बदर गरिएको छ। परिणामस्वरूप, अधिनियमको दफा ७ अन्तर्गत अपीलकर्ताहरूको दोषी ठहर र सजाय बदर गरिएको छ। जमानत बन्देज समाप्त भएको छ।

निधि जैन
अपील स्वीकृत।